

PIERWSZA WOJNA ŚWIĄTOWA

W REJONIE
DOLNEGO SANU

Rozkaz.

Żołnierze polscy!

W dziejowej chwili, na przełomie losów Polski nastąpiło zjednoczenie wszystkich czynników politycznych w kraju dla wojny z Rosją. Z tą chwilą zdawna przez wszystkich kształcających się wojskowych polskich upragniona jedność Armii Polskiej stała się czynem. Po stu latach powstały znów Legiony Polski i jutro pójdą na bój ciężki, aby zmódcz barbarzyńską i wiarołomną Moskwę.

W legionach polskich pod komendą polską, pod naczelnym kierownictwem przyjaznej naszemu narodowi Austrii, zleją się, spoją w jedność wszystkie dotychczasowe oddzielne wojskowe polskie organizacje.

Zanim ta organizacja wspólna i jedna się utworzy, tym jednobrzmiącym rozkazem dla Drużyn Bartoszewskich, Drużyn Polowych Sokoła, Drużyn Podhalańskich, Drużyn i Związków Strzeleckich rozkazujemy w imię ścisłego braterstwa broni wszystkich polskich żołnierzy:

1. Wszyscy umundurowani żołnierze polscy pozdrawiają się ukłonem wojskowym.
2. Wszystkie organizacje, komendy i żołnierze obowiązani są dać sobie odtąd wszędzie pomoc wzajemną.
3. Kary dyscyplinarne, wymierzone przez jedną z organizacji wojskowych, obowiązują wszystkie inne.

**KOMENDA GŁÓWNA
DRUŻYN I ZWIĄZKÓW STRZELECKICH
I DRUŻYN PODHALAŃSKICH.**

Walczyli o niepodległą Polskę

**Józef Haller
(1873-1960)**

Po wybuchu I wojny światowej na krótko zmobilizowany do armii austriackiej. Przeniesiony następnie do powstającego we Lwowie Legionu Wschodniego, stał się jednym z jego organizatorów. Po likwidacji Legionu Wschodniego 26 września 1914 r. w stopniu kapitana objął dowódzenie nad I bat. 3 pułku piechoty Legionów Polskich. 14 marca 1915 r. awansowany do stopnia pułkownika, rozpoczął działania organizacyjne związane z formowaniem II Brygady. 13 lipca 1916 r. mianowany został dowódcą II Brygady Legionów. Pozostał nim również po kryzysie przysięgowym z lipca 1917 r., wchodząc wraz z nią w skład Polskiego Korpusu Posiłkowego. 10 marca 1918 r. mianowany dowódcą 5 Dywizji Strzelców Polskich. 28 marca tego roku objął dowództwo nad II Korpusem, otrzymując jednocześnie stopień generała.

**Władysław Wilk
(1879-1941)**

Kierował mobilizacją okręgu w 1914 r. Od sierpnia tego roku w Legionach, a następnie w Polskim Korpusie Posiłkowym. W 1917 r. awansowany do stopnia kapitana.

Wincenty Bednarski

Współorganizator oddziału Związku Strzeleckiego w Radomyślu nad Sanem. Przyrzeczenie strzeleckie złożył na ręce por. Leopolda Lisa-Kuli i gen. Edwarda Śmigłego-Rydza.

Julian Krajewski (1891-1971)

Od stycznia 1914r. Członek Strzelca w Radomyślu nad Sanem, żołnierz I Brygady Legionów (1 pułk piechoty). Walczył pod Korczem, Opatowcem, Laskami, Limanową, Uliną. Odznaczony Medalem Niepodległości.

Edward Wiktor (1893-1920)

Był jednym z pierwszych mieszkańców, którzy wstąpili do Związku Strzeleckiego w Radomyślu nad Sanem. W 1914r. wyruszył na szlak wojenny pod dowództwem Józefa Piłsudskiego. Został odznaczony Krzyżem Niepodległości.

Józef Mączka (1888-1918)

Urodzony w Zaleszanach. W 1913r. Wstąpił do Związku Strzeleckiego, rok później do Legionów. Najwybitniejszy legionowy poeta. Za bohaterskie czyny na polu walki odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy nr 7694.

Jan Rumiankowski (1900-1973)

Żołnierz 4 pułku piechoty Legionów. Odznaczony Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości i Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921. Nauczyciel zawodu w Szkole Mechanicznej w Stalowej Woli.

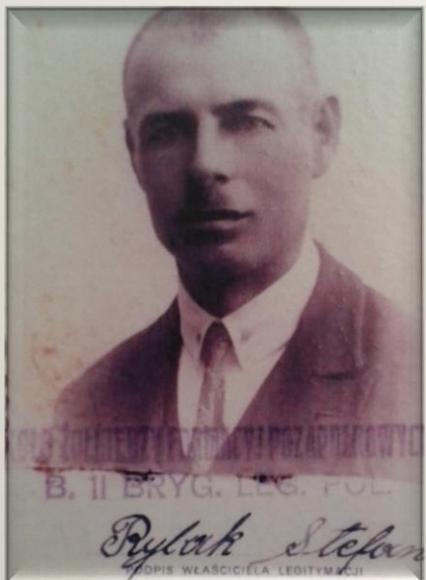
Zdzisław Geneja

Służył w Drużynach w Krakowie. Następnie wstąpił do Legionów I Brygady (3 kompania). Odznaczony Krzyżem Walecznych (numer 18212), Krzyżem Niepodległości, Medalem za Wojnę oraz Medalem Dziesięciolecia

Stefan Rybak (1894-1962)

W legionach od 1914 do 1918 roku. Żołnierz II Brygady, plutonowy. Odznaczony Krzyżem Niepodległości

Maksymilian Chmura

Legionista, następnie żołnierz utworzonego w Rosji I Korpusu Polskiego dowodzonego przez generała Józefa Dowbora-Muśnickiego.

**Adam Franciszek
Chmielowiec
(1898-1920)**

Legionista, zginął w wojnie polsko-bolszewickiej, w miejscowości Świetlica nad rzeką Berezyna.

Michał Kędzior

Urodził się w Nisku. Od 1916 do 1918 roku służył jako ochotnik w 3 p.p. Legionów Polskich. Od 1918 do 1920 roku odbywał czynną służbę wojskową w Wojsku Polskim.

**Karol Piłat
(1900-1975)**

Urodził się w Nisku. W 1916r. wstąpił do Legionów Polskich i przez następne dwa lata brał udział w walkach na Ukrainie. W 1919r. został mianowany podporucznikiem.

**Jan Olechowski
(1890-1919)**

Urodził się w Nisku. Był członkiem Związku Strzeleckiego. Po wybuchu wojny wstąpił do Legionów Polskich II Brygady. Za bohaterskie czyny na polu walki został pośmiertnie odznaczony Orderem Virtuti Militari V klasy numer 2905.

**Paweł Szoja
(1895-1918)**

Urodził się w Zarzeczcu.
We wrześniu 1914r.
wstąpił do Legionów
Polskich. Służył w 2
pułku piechoty II Brygady
Legionów. W 1922r.
został pośmiertnie
odznaczony Orderem
Virtuti Militari.

**Ferdynand Kondysar
(1893-1966)**

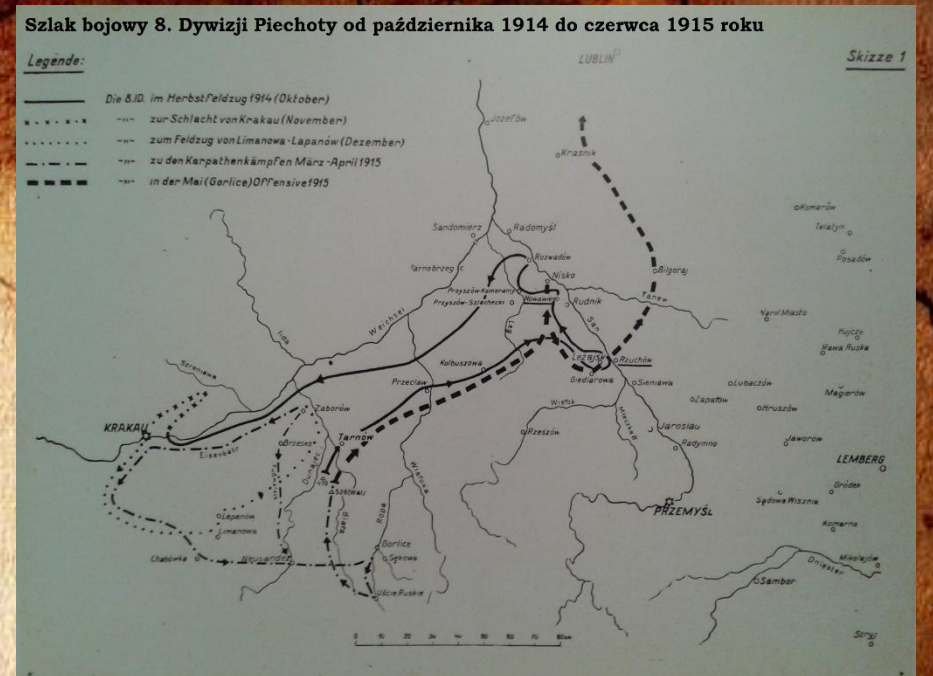
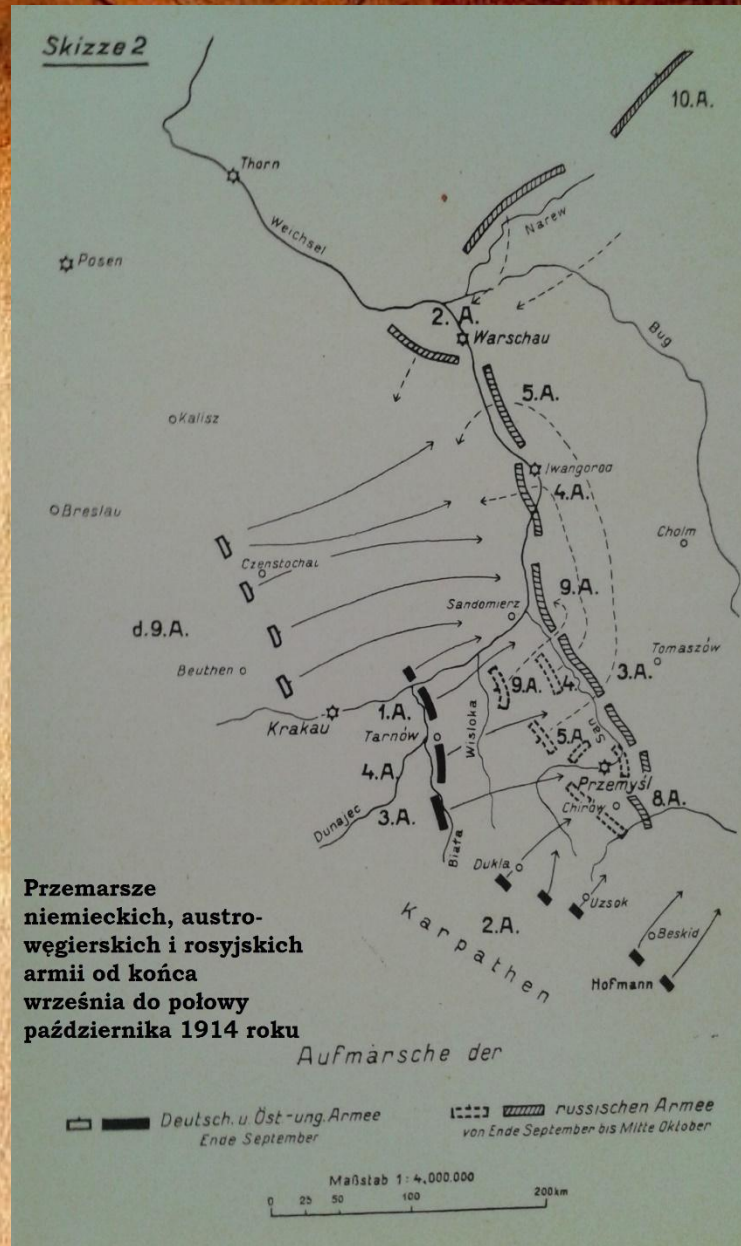
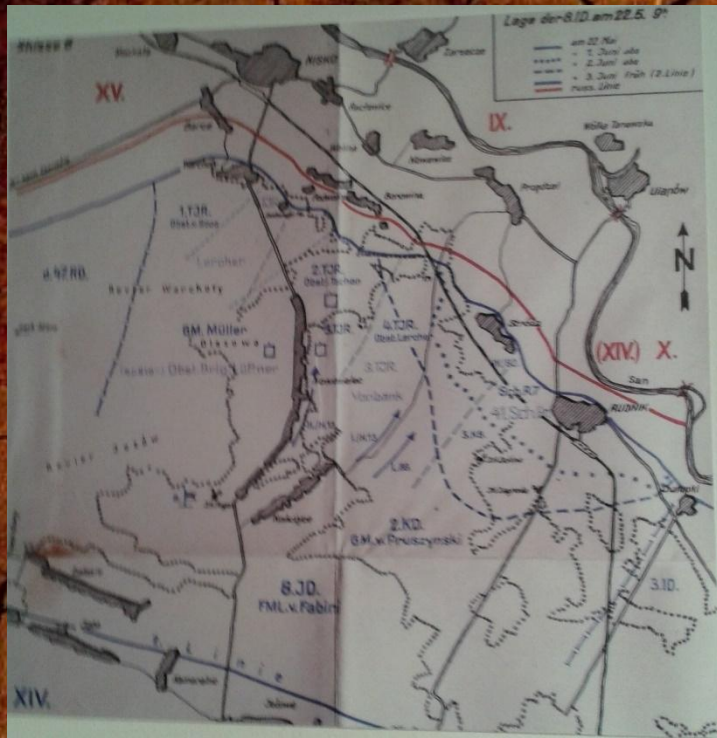
Urodził się w Rudniku nad
Sanem. W 1914r. wstąpił
do Legionów Polskich i
został żołnierzem 5
batalionu 1 pułku
piechoty Legionów.

**Bolesław Gancarz
(1893-1944)**

Urodził się w Rudniku nad
Sanem. W 1914r. wstąpił do
Legionów Polskich i został
żołnierzem 4 kompanii 6
batalionu 1 pułku piechoty
Legionów. Za bohaterskie
czyny został odznaczony
Orderem Virtuti Militari.

Przemarsze niemieckich, austro-węgierskich i rosyjskich armii od końca września do połowy października 1914 roku

Aufmärsche der

- Deutsch. u. Öst.-ung. Armee Ende September
- russischen Armee von Ende September bis Mitte Oktober

Maßstab 1:4.000.000

0 25 50 100 200 km

Rozmieszczenie oddziałów XIV Korpusu armii austro-węgierskiej nad Sanem, w rejonie Ulanów-Nisko, w dniu 21 października 1914 roku

Walki i ich skutki

Prasa o zniszczeniach wojennych: *Nowa Reforma*, 1914-1915r.

Obszar nad Wisłą i Sanem, obejmujący powiaty tarnobrzeski i nizański, należy do najbardziej zniszczonych w kraju. Znany ten już z wojen tatarskich, i z roku 1809 „trójkąt strategiczny” nazwały obecnie gazety warszawskie ze względu na okropne jego zniszczenie „trójkątem tragicznym”. Na przestrzeni tej spłonęło 3.000 zagród włościańskich, a 1.000 domów w miastach, 4.000 rodzin jest bezdomnych, a jesień się zbliża.

Na ogół spłonęło w powiecie nizańskim około 1.700 zagród włościańskich, a 850 domów w miastach. Spalone prawie całe Zalesie (123 zagród) większa część Maziarni (80 zagród).

Znaczne straty w budynkach w Wolinie, Nowej Wsi, Kończycach, Jacie i Sójkowej.

Przyszowy, Kameralny i Szlachecki – to biedne wioski na piaskach bagnach; w czasach spokojnych nieraz tu głód zaglądał, dziś mieszkańcy bez dachu nad głową; 240 zagród spalonych. Dąbrowica prawie w zupełności spalona (70 zagród), również jak i część Bukowiny (20 zagród).

Wspomnienia Jana Bajdasa:

„Pysznica, w Niskiem. Zakątek Galicyi, położony za Sanem, nad granicą rosyjską, stał się pierwszym łupem wojsk rosyjskich w roku 1914. Tu od 14 września aż do 6 listopada stały olbrzymie armie, gdy nasze wojska stawiały Rosyanom nad Sanem silny opór. Wszystko, co rolnik posiadał, stało się pastwą Rosyan. Bydło, nierogacizna, drób, zboża i siano, ziemniaki w polu i w kopcach, to wszystko Rosyane albo za marną cenę kupowali, albo po prostu rabowali, tak, że na wiosnę 1915 roku nie mieliśmy zupełnie zboża na siew i ziemniaków do sadzenia. W gminach: Pysznica, Kłyżów i Zarzecze trwały nieustanne walki artyleryjskie przez pięć tygodni, wskutek czego spłonęło kilkadziesiąt zabudowań gospodarskich.”

Zaś poseł Zygmunt Lasocki dodawał:

„W Zarzeczu, miejscowości znanej z walk nad Sanem, 41 zagród spłonęło, lub rozebrano na okopy; budynki szkolne, stary i nowy jeszcze w budowie, mocno uszkodzone.”

Okopy w okolicach Ulanowa

Ulanów, leżący w widłach rzek Sanu i Tanwi, znajdował się jesienią 1914 roku na obszarze krwawych walk pomiędzy 1 i 4 Armią CK, a 3 Armią rosyjską. W ich trakcie znaczna część zabudowy miasta uległa zniszczeniu w skutek ostrzałów artyleryjskich i podpaleń. Dalsze straty przyniosły walki w maju i czerwcu 1915 roku podczas walk mających na celu tzw. „odwojowanie” Galicji. Zniszczeniom towarzyszyły grabież i dewastacja majątku ruchomego obywateli miasta.

Ulanów, zabudowa w rynku zniszczona działaniami wojennymi

Rudnik i jego okolice poniosły olbrzymie zniszczenia podczas działań wojennych prowadzonych na linii Sanu w latach 1914-1915. Jesienią 1914 roku wojska austro-węgierskie starały się sforsować rzekę, w wyniku czego w dniach od 14 października do 2 listopada doszło do walk zwanych „bitwą rudnicką”. Walki spowodowały unicestwienie około 80% zabudowy miasta. W wyniku działań wojennych zrujnowana została murowana zabudowa rynku, spaleni uległa większość drewnianych domów, drewniany kościół parafialny wraz z dzwonnica, murowana synagoga, budynek ratusza.

**Zniszczony pałac
w Nisku**

Nisko podczas I wojny światowej zostało dość znacznie zniszczone. W październiku 1914 roku w wyniku rosyjskiego ostrzału zniszczone zostały budynki: starostwa, szkoły ludowej, kościoła, pałacu, hotelu, kasyna urzędniczego.

Mieszkania tymczasowe w czasie wojny

Zniszczony dworek myśliwski

Szkoła ludowa w Nisku po ostrzale artyleryjskim

**Zniszczony budynek
leśniczówki w Groblach**

Okolice Jeżowego, Grobel, Lętowni

Jeżowe, Groble 1914-1915

Przez teren Jeżowego i sąsiednich wsi przetaczały się tam i z powrotem fronty bojowe, walczących ze sobą armii. Wojska austriackie ostrzeliwały Rosjan od strony Górna, Sokołowa i Pogorzalki.

Od armatnich wystrzałów spłonęło niemal całe Zalesie. Również Groble zostały całe spalone. W wyniku działań wojennych mieszkańcy Jeżowego i okolicznych wsi ponieśli duże straty.

**Okolice Jeżowego, Grobel,
Lętowni**

**Okopy w
okolicach
Grobel**

Zniszczony dworzec kolejowy w Rozwadowie

Nowa Reforma, nr 15,
09.01.1915r.

w Rozwadowie z 350

domów pożar zniszczył około 170, częściowemu zaś uszkodzeniu uległo 160. Z czterech tysięcy mieszkańców pozostało zaledwie około 1.000. W klasztorze O.O. Kapucynów schroniło się na czas bitwy około 600 osób, które pozostały tam przez pięć tygodni. Pałac ks. Lubomirskiego obrabowany jest ze wszystkich rzeczy wartościowych. Sklepy i apteka zniszczone. Miasto przedstawia obraz ponury, nędza nie do opisanania.

Zniszczony kościół farny w Rozwadowie

Pałac Lubomirskich w Charzewicach

Bitwa pod Kraśnikiem

Kraśnik i okolice

Do pierwszych krwawych walk doszło 23 sierpnia 1914r. Pod Annopolem i Księżomierzą. W ich wyniku siły rosyjskie zostały odrzucone od Wisły w kierunku Kraśnika. Następnego dnia oddziały austriackie zajęły Urzędów, by stoczyć kolejne boje pod Polichną, Suchodolami i Kraśnikiem. W tym rejonie walczył I korpus krakowski. 24 sierpnia wszedł do walki pod Krasnystawem X korpus przemyski, mający w swoim składzie żołnierzy z powiatów tarnobrzeskiego i nizańskiego.

Domy na polu bitwy pod Annopolem

Radomyśl i okolice

12 września 1914 roku oddziały Rosyjskie bez walki zajęły Radomyśl. Wiele zniszczeń wywołał prowadzony wówczas ostrzał artyleryjski. Nasilenie walk nastąpiło w początkach października, gdy wojska austro-węgierskie przepędziły Rosjan na prawy brzeg Sanu. Zapoczątkowało to miesięczne zmagania, zakończone odwrotem CK Armii. W wyniku toczonych bitew zostały częściowo zniszczone okoliczne wsie, m. in. Pniów, Czekań, Żabno. Od strat powstałych w wyniku działań wojennych, znacznie dotkliwszy dla tutejszej ludności okazał się uszczerbek materialny spowodowany przez przemierzające się wojska. Rosjanie w trakcie swojego odwrotu wprowadzili okoliczną ludność w głąb imperium carskiego. Taki los spotkał mieszkańców m. in. Radomyśla i Żabna.

Wiosna 1915

*Ziemia nasza – jeden krzyżów las cmentarny.
Niebo nasze – tun i dymów krwawe słupy.
Dom nasz – zgliszczy gorejący stos ofiarny.
Bracia nasi – nie grzebane w polach trupy.*

Poezje wybrane – B. Ostrowska

Źródła:

- „WSTAŃ POLSKO MOJA! I wojna światowa nad dolnym Sanem” – wystawa w Muzeum Regionalnym w Stalowej Woli
- „Zarzecze wczoraj i dziś” – publikacja opracowana przez Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Zarzeckiej
- Linki:
 - <http://www.rzeszow.pl/miasto-rzeszow/historia/plenerowa-lekcja-historii-ulicami-rzeszowa/budynek-pko>
 - <http://jbc.bj.uj.edu.pl/dlibra/docmetadata?id=279271&from=pubindex&dirids=566&lp=241>
 - <http://dzieje.pl>
 - http://portalstrzelecki.info/download/download/zwiazek_strzelecki_w%20tarnobrzesckiem_i_jego_odnowienie_w_1992roku.pdf
 - http://www.niskohobby.c0.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=116&Itemid=108

Muzyka:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=EDpKIb3eGk0>
2. https://www.youtube.com/watch?v=xpMNXEY_tio

Prezentację wykonał Kornel Pawłowski